

ПРАВОПИСНІ НОРМИ: ЛІНГВІСТИЧНЕ БАЧЕННЯ І. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО

У статті подається аналіз лінгвістичних поглядів І. Нечуя-Левицького на правописні норми української мови. На основі публіцистичних та граматичних праць письменника здійснюється характеристика його орфографічних та пунктуаційних міркувань, зокрема правила вживання ь, прийменників, префіксів, недоречність використання апострофа та літери і, розстановку розділових знаків у простому (при однорідних членах речення, вставних словах та вставлених конструкціях, звертаннях, прикладках) та складному реченні тощо. Також зосереджується увага на практичному втіленні письменником висловлених ідей.

Ключові слова: мовна норма, правописна норма, кодифікація, нормалізація.

В статье представлен анализ лингвистических взглядов И. Нечуя-Левицкого на орфографические нормы украинского языка. На основании публицистических и грамматических работ писателя осуществляется характеристика его суждений об орфографии и пунктуации, в частности, о правилах употребления ь, предлогов, префиксов, неуместности использования апострофа и буквы і, расстановке пунктуационных знаков в простом (при однородных членах предложения, вводных словах и вставных конструкциях, обращениях, приложениях) и сложном предложении и т. д. Также сосредотачивается внимание на практическом воплощении писателем высказанных идей.

Ключевые слова: языковая норма, орфографическая норма, кодификация, нормализация.

In the article the analysis of I. Nechuy-Levitskiy's linguistic views on the norms of spellings of Ukrainian language is given. On the basis of the writer's publicistic and grammatical scientific works, we characterize his orthographic and punctuation considerations including the rules of «ь», prepositions, and prefixes usage, the inappropriateness of the apostrophe and letter «і» usage, the punctuation mark placing in a simple (with homogeneous parts of sentence, parenthesis and parenthetical constructions, appeals, appositions) and complex sentence etc. Also, attention is paid to the practical embodiment of the ideas expressed by the writer.

Key words: linguistic norm, norm of spelling, codification, normalization.

Однією з найактуальніших і найскладніших проблем у сучасній лінгвістичній науці є проблема мовної норми. Норма є багатоаспектним явищем і пов'язана з цілим рядом важливих теоретичних питань, серед яких – стабільність і змінність норми, варіантність норми, ознаки літературної норми, типологія мовних норм, критерії літературної норми, взаємовідношення норми й літературної норми тощо. Усі ці питання заслуговують на особливу увагу, бо, як зазначав М.Ф. Сулима, «літературна норма становить собою найпершу та найхарактеристичнішу ознаку літературної мови» [9, с. 132]. Разом з тим не можна не погодитися з думкою Ф.П. Філіна, який вказував на те, що «ця проблема має не тільки теоретичне, а й практичне значення, оскільки

наукове осмислення норми тісно пов'язане з ростом мовної культури, з мовною політикою» [10, с. 67].

На сьогодні вивченню норм присвячено значну кількість праць (С.С. Єрмоленко., М.А. Жовтобрюх, М.М. Пилинський, Л.В. Струганець, Н.Д. Бабич, С.Я. Єрмоленко, Л.К. Граудіна, В.А. Іцкович, С.І. Ожегов та ін.), проте, незважаючи на це, в проблемі мовної норми залишається ще багато суперечливого, а то й зовсім недослідженого. Наприклад, і нині існують досить значні відмінності в наукових дефініціях поняття норми. Так, В.А. Іцкович вважає, що норми – це об'єктивно існуюче в якийсь певний період у якомусь певному мовному колективі значення слів, їх фонетична структура, моделі словотворення й словозміни та їх реальне наповнення, моделі синтаксичних

одиниць – словосполучень, речень – і їх реальне наповнення [3, с. 5]. М.М. Пилинський під нормою літературної мови розуміє реальний, історично зумовлений і порівняно стабільний мовний факт, що відповідає системі й нормі мови й становить єдину можливість або найкращий для даного конкретного випадку варіант, відібраний суспільством на певному етапі його розвитку із співвідносних фактів загальнонародної (національної) мови в процесі спілкування [7, с. 94]. М.А. Жовтобрюх, досліджуючи мову української преси, виходить з такого визначення літературної норми: «... історично зумовлені, відносно стабільні реалізації мовної системи, такі реалізації, що закріплені в кращих зразках мовотворчості і яким віддає перевагу освічена частина суспільства; вони є ідеалізованим втіленням того загального, що вважається обов'язковим у незліченних конкретних актах мовленнєвої комунікації поміж окремими індивідуумами» [2, с. 11]. В енциклопедії «Українська мова» подається така дефініція цього терміна: «Мовна норма – сукупність мовних засобів, що відповідають системі мови й сприймаються її носіями як зразок суспільного спілкування в певний період розвитку мови й суспільства» [11, с. 420]. У «Словнику лінгвістичних термінів» у статті «Мовна норма» зазначено, що це «закріплені в практиці зразкового використання мовні варіанти (в галузі вимови, слововживання, граматичних та інших мовних засобів), які найкраще і найповніше з числа співіснуючих виконують свою суспільну роль» [1, с. 156]. Як бачимо, всі дефініції норми, незважаючи на розбіжність у поглядах окремих мовознавців, так чи інакше вказують на її суспільний характер. При виробленні норм саме суспільство відіграє найважливішу роль. Будь-який мовний факт, перш ніж кодифікуватися як норма, повинен отримати колективну оцінку, в першу чергу з боку лінгвістів. Тому доцільним видається дослідження проблеми впливу на процес нормалізації суспільства, а особливо видатних письменників, які певним чином були в ньому задіяні.

Зазначені розбіжності в самому визначенні норми пояснюють, очевидно, й відсутність єдиної докладної класифікації типів норми. У лінгвістиці відомі декілька типологій норм за різними принципами, однак найрозповсюдженішою є класифікація за співвіднесеністю з рівнями мовної ієрархії. Згідно з нею вирізняються такі структурно-мовні типи норм: 1) орфоепічні норми (регулюють вимову); 2) акцентуаційні норми (визначають правильний словесний наголос); 3) лексичні норми (закріплюють закономірності лексичної сполучуваності); 4) словотвірні норми (регулюють вибір морфем, їх розташування й сполучення в складі слова); 5) морфологічні норми (визначають вибір варіантів морфологічної форми слова й варіантів її поєднання з іншими словами); 6) синтаксичні норми (закріплюють

вибір варіантів побудови словосполучень і речень); 7) стилістичні норми (визначають доцільність використання мовно-виражальних засобів у конкретному лексичному оточенні, відповідній ситуації спілкування); 8) орфографічні норми (регулюють написання слів); 9) пунктуаційні норми (визначають вживання розділових знаків) [8, с. 294]. Останні два різновиди норм ще мають назву правописні.

Досить вагому роль у нормалізації мови відіграють письменники. У певні періоди суспільного розвитку, коли тільки художня література репрезентувала літературну мову, саме митці слова наголошували на потребі вироблення літературної норми. Вони, керуючись власним мовним чуттям і талантом, шукали спеціального мовного оформлення та досконалих мовних форм. Особливо це стосується мови прози, яка завжди була показником рівня розвитку національної літературної мови.

Усе сказане повною мірою стосується й постаті І. Нечуя-Левицького. Він був активним учасником правописної дискусії, яка розгорнулася в кінці XIX – на початку XX ст. Висунута ним правописна гіпотеза потребує спеціальної дослідницької уваги, детального вивчення та осмислення. Метою цієї статті є аналіз лінгвістичних поглядів І. Нечуя-Левицького на правописні норми української мови.

Важливим джерелом для дослідження поглядів І. Нечуя-Левицького на орфографічні норми української літературної мови можна вважати його статтю «Сьогоднішня часописна мова на Україні» (К., 1907), а також окрему граматичну працю під назвою «Грамматика української мови» (К., 1913-1914).

У статті «Сьогоднішня часописна мова на Україні» І. Нечуй-Левицький висловлює свої міркування щодо правопису апострофа, ь, літери і, префіксів та приєдників.

Апостроф не визнавався І. Нечуєм-Левицьким. Хоча письменник розумів, що вимова губних приголосних перед я відрізняється від вимови цих звуків у інших позиціях [6, с. 23], його не задовольняло галицьке вживання в таких випадках апострофа, який був, на його думку, засобом «обрусіння вимови» [6, с. 25], «камінням спотикання в словах» [6, с. 26], «ребусом для селян» [6, с. 26] тощо. Письменник твердо переконаний, що «ні апострофів, ні твердих знаків не треба ставити перед я після губних букв» [6, с. 25]. На місці цього «галицького значка» «після приставок (приєдників) в словах перед самозгучними буквами, де в російських книжках ставляють ь або ь» [6, с. 25] потрібно ставити ь, а в середині слів узагалі «непотрібний ніякий значок, ні ь, або ь» [6, с. 26]. Зазначене написання слів трапляється в письменника досить часто, як це можна помітити, аналізуючи текст: *Недавнечко зъявились видавництва «Лан» та «Зоря»* [5, с. 37]; ... як часом надписують

музичні нотні **пъеси** [5, с. 83]; *Треба давати вичувати **напамять** не тільки як можна більше віршів з українських класиків, але й уривків зразцевої української прози* [5, с. 67]; ... *в славянських мовах пишеться окроми од слів* [5, с. 10].

Також повного невизнання в І. Нечуй-Левицького отримала літера *ї*, тому «в середині й на кінці слів письля самозгучних» [6, с. 30] він пропонує писати не *ї*, як цього вимагає галицький правопис, а звичайне *і*. Ця позиція літери в слові дуже поширена, тому й вживання *і* замість *ї* у письменника є частотним. Для прикладу розглянемо лише деякі з них: *У Львові неможна навчитись української мови* [5, с. 17]; ... *в містах, як казали міні **приїзжі** волинці, перестали його купувати* [5, с. 29]; *В книжці скрізь **стоїть** слово життя замість — живоття...* [5, с. 95]; *І ці **наївні** видавці тільки дурно гаять час і марно тратять не мало грошей* [5, с. 33]. Якщо ж буква *і* стоїть на початку слова, зазначає письменник, то до неї необхідно «приставлять *й*» [6, с. 30], як-от: *Але ж **їїї** нема дома!* [5, с. 7]; *Щоб вивчитись гаразд української мови, треба **їїхати** не в Львів* [5, с. 32].

Нормативними вважає І. Нечуй-Левицький відсутність *ь* у позиції після м'якого *л* перед наступним приголосним або його наявність після літер *с*, *ц*, *з*, що стоять перед приголосними, після яких йде *і*, що походить від *й*: *Заправлялником став д. Юрій Сірій...* [5, с. 29]; *Його статті треба читати **більше** наздогад...* [5, с. 22]; *Добрі й гарні переклади може робить тільки **досвідний** і **тямущий** письменник* [5, с. 34]; *Одже ж з цієї причини галицькі письменники складають багацько **негодящих**, навіть **сьмішних** неологізмів* [5, с. 46]; *Окрім того усякі стародавні акти, їх чудна стародавня мова, усякі літописі **несвідомо** псують мову їх писаннів* [5, с. 39].

У правописі прийменників *з*, *с* письменник керується правилом, за яким «прийменник *с* вживається перед тими словами, що починаються з букв: *к*, *п*, *т*, *х*, *с*» [6, с. 32], в інших випадках він пропонує вживати прийменник *з*, наприклад: ... *с **кого** ж то він **дражнився**, чи **прозивався**, чи **с **кимсь**** лаявся?* [5, с. 19]; ... *та й я сам тоді вже писав років **с **тридцять***** [5, с. 38]; *Д. Волошиновський прийняв на службу в редакцію молодого сільського вчителя родом таки **с **селян****, **с **самого**** осередку подольської губерні* [5, с. 89]; *Переймання слів з **чужих** мов та позичка чужомовних корінів для утворіння неологізмів може дуже пошкодити наші письменські справи...* [5, с. 71]; *Задумана справа не малої вартості для України, це й задумана з **широким** планом на користь українцям* [5, с. 4].

Щодо правопису префіксів, то І. Нечуй-Левицький встановлює такі норми:

1) префікси *с-* та *рос-* пишуться перед приголосними *к*, *п*, *т*, *х*; в усіх інших випадках вживаються префікси *з-* й *роз-*, останній з яких вживається також, коли «стоїть перед буквою *с* в

середині слів» [6, с. 32]: *Тут **принаймні** бачимо синтактику, **розклад** слів український розмовний і живий, а не якусь робляну галицьку мертвоту, де слова **розставляються** зовсім на латинський зразець, або **роскидані** скрізь навманя* [5, с. 34]; *А небіжчик Грінченко ... добре **розиолопавши** та помитикувавши...сказав...* [5, с. 78-79]; *Статтів, написаних галичанами, не читають, як я бачив в деяких книжках, навіть не **розрізують*** [5, с. 15];

2) префікси *без-*, *через-* є єдиноможливими: *Цей добродій **безсуперечно** належався до партії пропаганди галицької мови й правопису* [5, с. 14]; *Він **всідав беззахистно** на **беззахистне** човно* [5, с. 16]; *В усіх **їїх** мова **потроху** галицька й **безпремінно** с **тіми** предметами, на які намовляв і мене проф Грушевський...* [5, с. 40].

Викладені в названій праці погляди письменника на орфографічні норми тодішньої української літературної мови більш докладно та широко розглянуто в двотомному шкільному підручнику «Грамматика української мови». Крім названих орфограм, у ньому І. Нечуй-Левицький зупиняється на правописі іншомовних слів, прикладок, складних слів, частки *не*, суфіксів *-ськ-*, *-цтв-*, *-н-* у дієприкметниках, іменників середнього роду тощо.

Пунктуаційні норми розглядаються І. Нечуєм-Левицьким у другій частині «Граматики української мови» – «Синтаксі». Цей розгляд він починає з аналізу розділових знаків при відокремлених членах речення: звертаннях, прикладках, однорідних членах речення, вставних словах та вставлених конструкціях. В основному пунктуація в цих випадках не відрізняється від нормативної для сучасної української літературної мови.

Пунктуаційне виділення **прикладок** та **звертань** визначається їх позицією в реченні. Якщо вони стоять у середині речення, то виділяються з обох боків комами, а на початку або в кінці речення – знаком оклику: *Вставайте, **браття**, коні сідайте, хортів скликайте!* [4, с. 25]; ***Боже!** здаюся на Твою ласку* [4, с. 25]; *за мною **ивидче, хлопці!*** [4, с. 25]; *свята Ольга, **кїївська княгиня**, **охристілася** в Цареграді чи Константинополі* [4, с. 25]. Прикладка відокремлюється лише в тому випадку, якщо вона стоїть після слів, до яких належить: *князь **Игор** був **вбитий** древлянами на **Полїссі*** [4, с. 25].

При **однорідних членах речення** І. Нечуй-Левицький пропонує вживати кому, двокрапку або тире. **Кому** письменник ставить, якщо вони з'єднані:

а) лише інтонацією (без сполучників): *Правда, стиль в усіх **сутрудовників** цієї газетки **гарний, легкий, плавкий, сливе скрізь однаковий*** [5, с. 90];

б) протиставними сполучниками: *Решта **часописних наших виданнів** не **виступає** проти неї в **статтях**, **але** мовчки **силкується** **видавати** свої **журнали** **народною українською мовою*** [5, с. 11];

в) повторюваними сполучниками: ***І редактор, і **сутрудовники**** «Світла» повинні ж знати, що в **дитячому мозку** в **школярів** **лежить** **вже***

готовісінський матеріал слів, набраних од батків [5, с. 57];

а також між парами однорідних членів, з'єднаних сполучниками: *Продали за довги і коні й воли, і вози й борони, і віці й худобу* [4, с. 46].

У тому випадку, коли однорідні члени поєднані одиничними єднальними чи розділовими сполучниками, кома не ставиться: *Ці дві партії без перестанку змагались та лялись за мову й правопис етимологічній...* [5, с. 11]. Також не ставиться кома перед повторюваними єднальними сполучниками, що з'єднують однорідні члени попарно: *Були в нас у гостях сусіди, уся сім'я: і чоловік і жінка, і брат і сестра, і хлопчики й дівчатка, і дядько й дядина* [4, с. 46]. Якщо в реченні сполучник повторюється декілька разів, то перед першим повторюваним сполучником, з якого починається перелік, кома теж не ставиться, наприклад: *борошно та крупа, та квасоля, та горох, та цибуля потрібні для готування страви* [4, с. 26]. Вимагають відсутності коми однорідні члени, які утворюють суцільний вислів, як-от: *... ні с сього ні с того...* вона була одібрана од українських сутрудовників [5, с. 27-28].

Двокрапка й тире при однорідних членах речення вживаються лише за наявності узагальнюючих слів. Якщо узагальнююче слово стоїть після однорідних членів речення, то перед ним ставиться тире, а якщо перед – двокрапка. Порівняймо: *... в Швейцарії круті горби, гори, долини, озера, скелі – все нагадувало міні місцину коло Дніпра та понад Россю* [4, с. 30]; *... талановитіші з їх позаводи видання: «Рада», «Світло», «Рілля», «Дніпрові Хвилі», «Світову Зірницю» (для народа)* [5, с. 11]. Також двокрапка ставиться після слів як-от, а саме, наприклад: *Може аж тоді галичани виправлять свою синтактику й не писатимуть такої нісенітниці, як от: «приїхало двох людей...* [5, с. 66].

Пунктуацію при вставних словах та вставлених конструкціях І. Нечуй-Левицький визначає таким принципом: «Вводне слово, як воно трапляється одно, ставляється меж двома запятими, а як чужословне ціле речення іншої особи, або взяте од іншого письменника, вставляється всередині, тоді воно ставляється або меж двома пружками, або в скобках» [4, с. 28], дотримуючись його й у практичному використанні: *Здається, час би вже їм схаменуться, покинуть свою тенденцію і взятись за мову наших класичних письменників* [5, с. 14]; *...з галицьких книжок нахпнались галицьких слів (і польських – додаю я)...* [5, с. 13].

У практичному використанні І. Нечуй-Левицький переважно дотримується розроблених пунктуаційних норм, проте чіткої послідовності в нього не спостерігається. Так, поряд із нормативною розстановкою розділових знаків, фіксуємо в письменника й пунктуаційні помилки, особливо при однорідних членах речення й вставних словах та вставлених конструкціях.

При однорідних членах речення письменник часто вживає непотрібний знак при одиничному

сполучнику або не ставить його при повторюваних сполучниках: *Через те галичанам треба б класти за основу своєї книжньої мови народню наддніпрянську українську мову, а не свою галицьку стару підмову, чи говірку...* [5, с. 7]; *... слова розставляються зовсім на латинський зразець, або розкидані скрізь навмання* [5, с. 33]; *Усе це написано не педагогічно та це й зумисне, с тенденцією, щоб привчать змалку дітей і молодечу на Україні до... польських слів, та до – від, сі, сей і т. д. ...* [5, с. 39]; *... проф. Грушевський усім правує й заряджує і в «Записках» і в Літ. наук. Вістникові, і в «Селі»* [5, с. 34].

Також часто І. Нечуй-Левицький не виділяє в своїх текстах вставні слова: *Шановна авторка певно й не читала статтів небіжчика Грінченка...* [5, с. 30]; *Вреїті скажемо в відповідь проф. Грушевському на його кривдні слова: «за наше житто, та нас і бито»* [5, с. 6]; *Це мов не велика й не вартна річ...* [5, с. 7] або вживає ненормативні розділові знаки при вставлених конструкціях: *...батьки теперішніх українців глузували над буквою, (с кого й за що сьміялись? чи не с старовірів?!), а теперішні українці встоюють тільки «за букву» й змагаються за це...* [5, с. 7]; *На змість ці «Записки» і справді, як писав рецензент «Великороссь» «составляют счастливое исключение между провинциальными изданиями подобного рода...* [5, с. 34].

Розстановка розділових знаків у складному реченні в І. Нечуй-Левицького, як і в сучасній українській мові, залежить від його різновиду. Так, пріоритетним знаком для складносурядних речень є кома: «Як такі коротесенькі речення трапляються з союзом і в рядку цих багатьох реченнів, то перед союзом і ставляється запята» [4, с. 30]. Так само письменник радить ставити кому в складносурядних реченнях, прості частини якого «більше поширені й чималі й менше звязані по мислях та по загальні думці» [4, с. 31]. Цих правил письменник дотримується й практично, наприклад: *... і цим стародавнім не народнім хамлом закидана уся книжечка, і само по собі це все буде стоять селянам (та й не селянам!) на заваді при читанні статтів...* [5, с. 31], проте зрідка трапляються в нього й відхилення від норми: *З'явились замість ступінів, сливе, од, цей, – кроки, майже, від, сей, здало ся, пішло ся і т. д. і мова вийшла така, що її селяни зовсім не могли розбірать і второпать* [5, с. 28]; *Заправляником став д. Юрій Сірій, – і «Село» почали видавати галицькою підмовою ...* [5, с. 28].

У пунктуації складнопідрядних речень І. Нечуй-Левицький виробив такі правила: «В складчастому реченні додавальне (залежне) речення одрзняється од головного (незалежного) запятою... Як буває так, що після головного речення трапляється двоє або й більше додавальних реченнів, залежачих од головного речення, то меж додавальними реченнями ставляється запята... Як після головного речення трапляється кілька додавальних дуже поширених, тоді меж ними ставляють точку з

запятою» [4, с. 47]. Свої теоретичні погляди письменник широко застосовував і на практиці: *Але... як вона видавалась чистою українською мовою й не проводила мовних галицьких замірів, бо ніхто не мішав у мову ніяких кроків, помешканнів, майже, відів, відчитів, і т. д., то ні с сього ні с того... вона була одібрана од українських сутрудовників й опинилась в руках галичан* [5, с. 27]; ... *наші книжки пишуться для українців, котрі і не відають, і навіть не бачили, як пишуть славяни* [5, с. 9]; ... *а ми думали, що так треба теперички говорити, як пишуть; бо й поруський говорять таксамо, як написано в книжках* [5, с. 56], хоча деколи спостерігається й порушення норми: *Само по собі селяни перестали читати «Село», а в містах, як казали міні приїзжі волинці, перестали його купувати. Бо д. Сірий наважисвся, правуючи газетою, завести на Україні газету більше для пропаганди галицької мови, ніж для просвітності нашого народу* [5, с. 28]; *З цієї причини Галичини в останній час пішли на хитроїці й позаводили буцім-то видавницькі спілки... в котрих усіх спілників одна людина або дві з галичан* [5, с. 36]; ... *але як тільки з'явився там Доманіцький і став ніби-то до помочи в редакції... зараз сливе половина статтів почала виходить поцяцькована двома точками над і й апострофами* [5, с. 7]; ... *давненько обсміяла українська публіка ще як виходили «Шершень», «Гром. Думка» й інші* [5, с. 8].

У безсполучниковому реченні нормативним для І. Нечуя-Левицького є вживання коми або крапки з комою, або двокрапки. Кома в безсполучникових складних реченнях ставиться, якщо речення «зв'язані між собою по мислі або по якому-небудь діянні в один той самий час, або в одному місці» [4, с. 30]: *Такий галицький правопис, сказати б, буржуазний, а не науковий, це ж якись загадки та ребуси і то не тільки для українського*

нерозвитого й темного народу, але й для широкої публіки [5, с. 29]; *Для народу на Україні був заведений журнал-газета «Село», ще й під рукою проф. Грушевського незабаром опинилось видання журналу «Українська хата»...* [5, с. 3].

Якщо ж речення мало пов'язані між собою за змістом, то вони відділяються один від одного крапкою з комою [4, с. 31]: *Було поміщено чимало гарних, часом цікавих статтів по українській історії, по хліборобству; писали й за споживальні товариства й спільницькі крамниці по селах* [5, с. 27]; *Ставили папір міцний; малюнки були чудові* [5, с. 27]; *Славяни ж не читатимуть наших книжок; наші книжки пишуться для українців* [5, с. 9].

А в тому випадку, коли «трапляється двоє реченнів, і друге речення показує причину, доказування, вияснення, товмачення або наслідки переднішого речення, то, як пропущені там союзи, між ними ставляється двоєточка» [4, с. 31]: *Усі форми слів та падіжів – не українські: скрізь бачимо галицькі форми, неначе якісь чужоземські* [5, с. 30].

Таким чином, ми бачимо, що І. Нечуй-Левицький був пристрасним борцем за чистоту української літературної мови. Його правописні гіпотези переважно не відрізняються від нинішніх. Навпаки, своєю розробкою орфографічних та пунктуаційних норм письменник відіграв помітну роль у процесі їх кодифікації. Виклавши свої погляди в «Граматиці», призначеній для гімназій та шкіл, автор тим самим сприяв помітному поширенню цих норм серед населення, зробив їх загальними для всієї української літературної мови. А це дає підстави стверджувати, що, незважаючи на те, що в чомусь І. Нечуй-Левицький і помилявся, що частина його міркувань була суб'єктивною, все ж таки жива практика письменника зайняла вагоме місце у процесі нормалізації мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ганич І.Д., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Рад. школа, 1985. – 360 с.
2. Жовтобрюх М.А. Мова української преси (до сер. 90-х рр. ХІХ ст.). – К.: Вид-во АН УРСР, 1963. – 413 с.
3. Ицкович В.А. Языковая норма. – М.: Просвещение, 1968. – 93 с.
4. Нечуй-Левицький І.С. Грамматика української мови. Частина II. Синтаксис. – К., 1914. – 94 с.
5. Нечуй-Левицький І.С. Криве дзеркало української мови. – К., 1912. – 97 с.
6. Нечуй-Левицький І.С. Сьогочасна часописна мова на Україні // Україна. – 1907. – Том I. – С. 1-49.
7. Пилинський М.М. Мовна норма і стиль. – К.: Наукова думка, 1976. – 288 с.
8. Струганець Л.В. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття. – Тернопіль: Астон, 2002. – 352 с.
9. Сулима М.Ф. Проблема літературної норми в українській мові // Шлях освіти. – 1928. – № 4. – С. 132-141.
10. Філін Ф.П. Нотатки про мовну норму // Слово і труд. – К.: Наукова думка, 1976. – С. 67-73.
11. Срмоленко С.Я. Норма мовна // Українська мова: Енциклопедія. – К.: Укр. енциклопедія, 2004. – С. 420.